

SWOT-analys av Kalmar läns livsmedelsnäring

Underlag till Växande Värde, Livsmedelsstrategi för Kalmar län 2027-2036

INNEHÅLLSFÖRTECKNING SWOT LIVSMEDELSSTRATEGI KALMAR LÄN 2027-2036

STYRKOR	4
1. En stor och viktig bransch med god tillväxt	4
2. En nationell nettoexportör av livsmedel	5
3. Goda naturförutsättningar	6
4. Stor besöksnäring	6
5. Stark vilja och gott samarbete	7
6. En stark förädlingsindustri	7
7. God konkurrenskraft i branschens aktiebolag.....	8
8. Etablerade stödstrukturer för utveckling och innovation	8
9. Befintlig struktur för kompetensutveckling	9
SVAGHETER	10
1. Långt från stora marknader	10
2. Lönsamhetsutmaningar i delar av systemet	10
3. Låg synlighet utanför länets gränser	11
4. Brist på jordbruksmark för expansion	11
5. En ojämsställd och etniskt homogen bransch	11
6. Låg andel ekologisk och regenerativ produktion	12
7. Bristande livsmedelsberedskap	12
8. Utmaningar inom småskalig produktion.....	13
MÖJLIGHETER	14
1. Utveckla kvalitetsprodukter och värden	14
2. Synliggör regionens livsmedelsnäring	14
3. Nytänkande och trender	14
4. Mer svensk mat	15
5. Samverkan inom systemet - både inom och utanför länet	15
6. Växande besöksnäring och matintresse.....	16
7. Klimatet förändrar maten.....	16
8. Nya försäljningskanaler och konsumtionsmönster	17
9. Artificiell intelligens	17

10. Ökad robusthet	17
11. Vidareutveckla området blå mat.....	18
12. Utveckling Smålands inland	19
HOT	20
1. Många äldre lantbrukare	20
2. Utmaningar inom kompetensförsörjningen	20
3. Färre lantbruk	21
4. Bristande entreprenörskap	21
5. Global konkurrens och förändringar i EU:s jordbrukspolitik	21
6. Produktion av nötkött och lammkött möter inte ändrade konsumtionsmönster ...	21
7. Klimatpåverkan	22
8. Miljörisker.....	22
9. Minskad biologisk mångfald	23
10. Sårbarhet genom ökad digitalisering	23

STYRKOR

1. En stor och viktig bransch med god tillväxt

Betydelsen av livsmedelsnäringen för Kalmar län är omfattande. Regionalt skapar sektorn arbetstillfällen, försörjning och landsbygdsutveckling – särskilt i områden där andra alternativ är begränsade.

Utvecklingen i Kalmar län livsmedelsnäring kännetecknas av flera faktorer: goda natur- och klimatförutsättningar, en diversifierad primärproduktion kombinerad med både större förädlingsföretag och små aktörer inom matkultur och besöksnäring. Regionen utmärker sig genom ett nära samarbete mellan lantbruk, livsmedelsindustri och forskningsaktörer, vilket skapar goda förutsättningar för tillväxt, hållbar utveckling och ett konkurrenskraftigt näringsliv. Genom att kombinera livsmedelsproduktion med besöksnäring och upplevelser bidrar länet till att stärka sin profil som destination och attraktionskraft.

I den regionala näringen finns ca 4 000 företag inklusive enskilda firmor och något fler arbetsställen. De utgör 16% av det totala antalet företag i Kalmar län. Näringen omsätter 35,3 miljarder och sysselsätter drygt 12 000 personer (10 800 årsverken), vilket utgör 10% av det totala antalet sysselsatta i länet. Flest anställda finns i slutkonsumtionsledet (restaurang, storkök, handel) men jämfört med Sverige som helhet är primär- och förädlingsledet större i Kalmar län än riket i snitt. Den största omsättningen sker i förädlings- och slutkonsumtionsledet.

Flest nya företag startas i slutkonsumtionsledet. Utvecklingen under 2018-2023 visar att antalet aktiebolag växer betydligt mer i slutledet än i primär- och förädlingsleden. Snabbast ökning under perioden av antal aktiebolag var inom stödjande/relaterade branscher (35%) följt av restaurang (17%) och handel (15%). Primärproduktion hade ökning i antalet aktiebolag på 14%. Inkluderas andra bolagsformer, var tillväxten för primärproduktionen negativ (-7%). Tillväxten i aktiebolagen för förädlingsled och distribution var ca 8 % respektive 7 %, jämfört med 15 % för sektorn som helhet.

Tillväxt kan mätas på olika sätt. Här resonerar vi kring omsättning, antal aktiebolag, antal arbetsställen och antal sysselsatta, omräknat i årsverken.

Flera av branschens delsystem visar en god tillväxt, mätt som omsättning. Bland branschens aktiebolag ökade omsättningen med 39 procent under åren 2018-2023. Högst förändring kan noteras i primärproduktion, distributionsledet samt i förädlingsledet. Aktiebolagen inom restaurang och handel ökade också sin omsättning

med fast med något lägre andel. Stödjande och relaterade branscher hade en liten tillväxt.

Länet har en stark animalieproduktion där volymutvecklingen för kyckling, mjölk och nötkött har varit högre än i riket sedan 2005.

Under 2024 ökade länets reala produktionsvärde med 58 miljoner kronor, motsvarande en tillväxt på 1 procent. Jämfört med basåren 2010–2014 är produktionsvärdet nu 26 procent högre, vilket ligger strax under riksgenomsnittet.

Sysselsättningen, mätt i antal årsverken för aktiebolag, har ökat i samtliga värdekedjor utom i de stödjande och relaterade branscherna. Under perioden 2018–2023 ökade antalet sysselsatta i aktiebolag inom hela sektorn med 4,7 procent. Den största ökningen skedde inom primärproduktionen och handeln. Bland delbranscher var ökningen störst inom fågel och kött, medan spannmål minskade. Antalet årsverken inom delbransch mjölk ökade också. Mätt som andel sysselsatta är delsystemen fågel, mjölk och kött nationellt starka.

2. En nationell nettoexportör av livsmedel

Kalmar läns livsmedelskapacitet är viktig i ett nationellt perspektiv genom dess konkurrenskraftiga livsmedelskedja. Länet fungerar som nettoexportör nationellt och står för ett viktigt bidrag till den nationella livsmedelsförsörjningen. Kalmar län är näst störst i landet avseende mjölkproduktion och tredje största län avseende äggproduktion. Av Sveriges totala skörd av grönsaker, bär och frukt står Kalmar län för 2,7 procent och utgörs främst av matlök, jordgubbar och gurka. Inom länet finns också stora arealer för odling av pumpor, bönor och ärter.

Kalmar län har 2,3 procent av Sveriges befolkning men står för 20 procent av Sveriges produktion av kyckling, 12 procent av mjölken, 12 procent av äggen, 10 procent av nötköttet, 8 procent av får och lammkött och 6 procent av grisköttet.

I länet omsätter sektorn fågel (kyckling och ägg) 4,1 miljarder kronor, kött (nöt, svin och lamm) 5,9 miljarder kronor samt spannmål 1,8 miljarder kronor (2023). Omsättningen för delsystemet mjölk (inklusive ost) uppgår till 3,6 miljarder kronor. Totalt omsätter primär- och förädlingsleden cirka 18,7 miljarder kronor, medan omsättning i slutkonsumtionsledet ligger på 11,9 miljarder kronor.

Länet svarar dessutom för 3 procent av rikets spannmålsskörd, 8 procent av matlöken, 9 procent av jordgubbarna, 9 procent av pumporna och 11 procent av potatisen för stärkelse. Uppgifter om skörd av matpotatis och bruna bönor saknas, men Kalmar län

har 3 procent av rikets areal för matpotatisodling och hela 86 procent av den totala arealen för odling av bruna bönor.

3. Goda naturförutsättningar

Det finns goda naturgivna förutsättningar för jordbruk i flera delar av länet, med gynnsamt klimat, speciell jordmån och skyddade lägen. Åkermarken i Mörbylångadalen och på Kalmarslätten har länets högsta klassning följt av Emådalen och Södra Öland (utöver Mörbylångadalen). Endast delar av Skåne, Halland och Östergötland klassas högre.

Den övervägande delen av Kalmar län ligger inom klimatzon I-III. Öland och området söder om Kalmar har lika mildt klimat som södra Skåne (klimatzon I). Det världsunika odlingslandskapet vid Alvaret på Öland är av mycket stor betydelse för den biologiska mångfalden. Länets norra delar har också ett gynnsamt klimat för odling, där Mållilatrakten ofta har toppnoteringar i värme.

Länets inland erbjuder goda förutsättningar för vallodling och naturbeten som bidrar till biologisk hållbarhet i marken och biologisk mångfald. Skogsmarker bidrar med vilt och bär medan den långa kustremsan kan möjliggöra utveckling inom området blå mat.

Detta sammantaget ger Kalmar län en unik styrka i möjligheten till variation och volym av olika sorters livsmedel med krävande specialgrödor, betesdjur, grönsaker, frukt och bär.

4. Stor besöksnäring

Kalmar län är en av landets största besöksregioner, särskilt under sommaren. Utvecklingen av besöksnäringen har haft en positiv trend uppåt sedan förra livsmedelsstrategin antogs, både vad gäller gästnätter och logiintäkter (med undantag för pandemiperioden). Under 2024 hade Kalmar län ungefär 3,3 miljoner gästnätter, vilket var femte störst i hela Sverige.

Den växande besöksnäringen bygger på starka natur- och kulturvärden och skapar många arbetstillfällen, särskilt genom mindre aktörer.

Goda förutsättningar finns för att vidareutveckla en balanserad turism, bland annat med hjälp av länets livsmedelsprofil. Här finns redan stora aktörer så som Astrid Lindgrens Värld, Ölands skördefest och den årliga Matrundan.

5. Stark vilja och gott samarbete

Det finns en stark vilja, engagemang och intresse i livsmedelsbranschen. Länet har en tradition av samarbeten mellan olika organisationer och Kooperationer där bland annat ledarna för (tidigare) lantbrukskooperationens företag och organisationer träffats regelbundet. "Kalmaranda" är ett begrepp som nämns i detta sammanhang.

Det finns även en politisk vilja att stötta och utveckla livsmedelssektorn. Ett faktum som bidrog till att Kalmar län var först ut med en regional livsmedelsstrategi redan 2016. Intresset är fortsatt starkt, inte minst utifrån det rådande omvärldsläget, där frågor som resiliens och ökad robusthet klivit in på dagordningen. Huvudmännen för den regionala livsmedelsstrategin utgör styrgrupp för arbetet som drivs av en arbetsgrupp.

Nya initiativ och samarbetsformer har också tillkommit. Det arrangeras branschdagar av såväl näringen som myndigheter och Rådslaget är ett årligt forum där representanter från näringen, myndigheter, akademi, föreningar och stödsystem diskuterar framtidsfrågor över delsektorerna - från jord till bord.

Det rådande omvärldsläget tydliggör vikten av samverkan även utanför länets gränser. Vi behöver vara mottagliga för och aktivt söka samarbeten på regional, nationell och internationell nivå.

6. En stark förädlingsindustri

Länet har en stark förädlingsindustri med företag som Arla Foods, Guldfågeln (Blentagruppen), Lantmännen, Kalmar Ölands Trädgårdsprodukter, KLS (Danish Crowns), Frödinge (Orkla Foods), Findus (Nomad Foods) och Åbro Bryggeri. Här finns starka internationella ägare men flera av företagen har också en ägarstruktur som gör att de är starkt förankrade i regionen.

Regionen har en unik koncentration av aktörer med en utvecklad förädlingskedja framförallt inom animaliesektorn. Närheten skapar unika förutsättningar ur ett logistiskt perspektiv men även möjligheter till kontakter och korta beslutsvägar - vilket är en konkurrensfördel när en region skall utvecklas. Till exempel finns möjligheter till regional profilering av olika produkter.

Delsektorn innefattar även små och medelstora förädlingsföretag. Intresset för och efterfrågan av det lokalt producerade och hantverksmässigt framställda produkter ökar.

Småland och Öland är starka varumärken som skapar positiva associationer och är en möjlighet för att profilera produkter som både används och kan nyttjas i ännu högre utsträckning framöver.

7. God konkurrenskraft i branschens aktiebolag

Ett företags förädlingsvärde definieras som skillnaden mellan försäljningsvärdet och kostnaden för inköpta varor och tjänster. Detta förädlingsvärde ska minst räcka till att betala kostnaderna för personal och kapital. Vi har använt detta värde som ett mått på den ekonomiska konkurrenskraften hos branschens aktiebolag.

89 % av branschens omsättning finns i företag som drivs som aktiebolag. Detta motsvarar 31,5 miljarder av totalt 35,5 miljarder. Aktiebolagen inom samtliga kartlagda delsystem i livsmedelskedjan en god ekonomisk konkurrenskraft (2023), vilket här definieras som att man har en bättre avkastning på det egna kapitalet än genomsnittligt i Sverige. Förädlingsvärdet ökade under 2018-2023 med 49 %. Antalet årsverken ökade med 6 % för aktiebolag och minskade med 9% för andra bolagsformer. Antalet aktiebolag har ökat med 10 %.

År 2023 hade AB Åbro Bryggeri, Guldfågeln AB, KLS Ugglarps AB och Arla Foods AB högst förädlingsvärde bland branschens aktiebolag, enligt definitionen ovan. I primärledet, det vill säga djur och växtodling, låg det största förädlingsvärdet hos länets största hönseri AB CA Cedergren.

8. Etablerade stödstrukturer för utveckling och innovation

Sedan den regionala livsmedelsstrategin infördes har nya stödstrukturer och samverkansmöjligheter skapats. Livsmedelsnäringen omfattas nu av det generella företags- och innovationsstödet, vilket stärker synergier och ökar synligheten gentemot andra sektorer. Stöden omfattar både ekonomiska insatser för produktutveckling och investeringar samt rådgivning inom exempelvis affärsutveckling, export och innovation.

De större företagen i länet, ofta med nationellt eller internationellt ägande, bedriver egen forskning och utveckling, medan små och medelstora företag har större behov av externt stöd. Livsmedelsutveckling Sydost har en central roll i att fånga upp branschens behov, stötta företagen i utvecklingsfrågor och stärka kopplingarna till andra aktörer, akademien och näringslivet i stort.

Samarbetet mellan Linnéuniversitetet och näringen har stärkts, särskilt inom digitalisering, entreprenörskap och hållbara livsmedel, men potential finns för ytterligare fördjupning. Genom Partnerskap för innovation, där livsmedel är ett av fem utpekade styrkeområden för Småland, Öland och Gotland, finns nu utökade möjligheter till samverkan mellan företag, stödsystem och akademi.

9. Befintlig struktur för kompetensutveckling

Strukturen för kompetensutveckling inom livsmedel i länet är välutvecklad med utbildningsmöjligheter från gymnasie- till universitetsnivå. Naturbruksgymnasier i länet ger en stark grund för praktiska yrken, medan yrkeshögskoleutbildningar erbjuder specialisering inom områden som livsmedelsteknik, lantbruk och hållbar produktion. Vid Linnéuniversitetet bedrivs forskning och utbildning med fokus på hållbarhet, biovetenskap och innovation kopplat till livsmedelssektorn.

Utöver utbildningssystemet finns ett omfattande nätverk av rådgivnings- och utvecklingsaktörer, såsom Hushållningssällskapet, LRF, Länsstyrelsen och Livsmedelsutveckling Sydost som stödjer företag i kompetensutveckling, teknikskifte och affärsutveckling.

Regionen utmärker sig genom ett nära samarbete mellan lantbruk och livsmedelsindustri med möjlighet till fördjupat samarbete med forskningsaktörer, vilket skapar goda förutsättningar för tillväxt, hållbar utveckling och ett konkurrenskraftigt näringsliv.

SVAGHETER

1. Långt från stora marknader

Om fler människor ska kunna välja mat från Kalmar län krävs det flera lösningar för försäljning, distribution, logistik och lagerhållning.

Kalmar län har en välmående livsmedelsproduktion med flera stora förädlingsföretag. För det storskaliga systemet finns effektiva distributionsflöden för att nå marknader utanför länet. Här är behovet av en stabil infrastruktur och behov av säkra transporter avgörande.

För den småskaliga diversifierade produktionen är avståndet till en kapitalstark marknad mer kännbar. Forskning visar att den småskaliga livsmedelsproduktionen i Sverige växer mest i de regioner som har närhet till en kapitalstark marknad framförallt runt eller med koppling till Stockholmsområdet. Länets starka besöksnäring är en viktig faktor för de småskaliga livsmedelsföretagen då det skapar tillgång till den marknad som vi i övrigt befinner oss långt ifrån geografiskt.

2. Lönsamhetsutmaningar i delar av systemet

Lönsamhet i företag är en nyckelfaktor för långsiktig och hållbar tillväxt och konkurrenskraft. Ekonomisk hållbarhet är en viktig komponent i att skapa ett robust och resilient livsmedelssystem.

Det finns stora skillnader avseende lönsamhet i livsmedelssystemet. Aktiebolagen uppvisar inom samtliga delsystem i livsmedelskedjan förutom stödjande och relaterade branscher en god ekonomisk konkurrenskraft (2023), vilket här definieras som att man har en bättre avkastning på det egna kapitalet än genomsnittligt i Sverige. Vad gäller enskilda firmor, som utgör en majoritet i primärledet (72%), är lönsamheten sämre än i aktiebolag. Data över ekonomiska nyckeltal för enskilda näringsidkare är dock mycket osäkra och därför bör kompletteras med ytterligare studier. Ett arbete behöver göras för ökad förståelse för vilka insatser som behöver göras.

Lönsamheten varierar även över tid. Orsaker kan vara minskad efterfrågan, höjda priser på insatsvaror eller förändrade konjunkturlägen. Många är också beroende av ersättningar och stöd för att kunna bedriva sin verksamhet. Inom primärproduktionen finns till exempel på insatser som kräver stor arbetsinsats till en liten ersättning vilket påverkar lönsamheten.

3. Låg synlighet utanför länets gränser

Den regionala livsmedelsnäringen i Kalmar län har en omfattande betydelse men syns inte i proportion till sin faktiska storlek och potential.

Ett ökat fokus på att synliggöra näringen är avgörande av flera skäl. Genom att tydliggöra branschens behov och möjligheter för både utbildningsaktörer och framtida arbetskraft kan kompetensförsörjningen stärkas. Ökad synlighet kan också bidra till att stimulera innovation och entreprenörskap samt attrahera nya aktörer och investeringar till regionen.

Dessutom kan en starkare profilering av livsmedelsnäringen bidra till att utveckla synergier med Kalmar läns två andra bärande näringar – industriell tillverkning och besöksnäring – och därigenom stärka länets samlade konkurrenskraft och attraktionskraft.

4. Brist på jordbruksmark för expansion

Kalmar läns lantbruk är starka inom animalierområdet. I de mest intensiva jordbruksområdena är det brist på areal för att kunna expandera och utöka sitt djurantal. Växande samhällen innebär ibland också ett val mellan fortsatt jordbruk och att använda åkermark för nya samhällsstrukturer, vilket minskar den tillgängliga åkerarealen. Nulägesanalysen visar att åkerarealen minskar i länet, vilket följer samma trend som i riket. Betesmarksarealen däremot ökar i större utsträckning i Kalmar län än i riket.

Att åkerareal tas i bruk för annat än livsmedelsproduktion påverkar också näringens utvecklingsmöjligheter både på gårdsnivå och nationell nivå.

5. En ojämsställd och etniskt homogen bransch

Livsmedelsnäringen i Kalmar län präglas fortfarande av ojämsställdhet och begränsad mångfald. Trots en viss förbättring – andelen kvinnliga lantbrukare har ökat från 14 till 19 procent mellan 2010 och 2024 – är könsfördelningen fortsatt ojämn, särskilt inom primärproduktion och relaterade branscher. Kvinnor är också överrepresenterade i deltidsarbete och har generellt lägre inkomster än män.

Branschen är etniskt mer diversifierad än länet i stort, men skillnaderna mellan delsektorerna är stora. Inom förädling och restaurang är fyra av tio utrikesfödda, medan motsvarande andel inom primärproduktion och handel endast är en av tio. De tidiga

leden i livsmedelskedjan, liksom rådgivnings- och ledningsnivåer, domineras fortsatt av personer med svensk bakgrund. Samtidigt fyller sektorn en viktig etableringsfunktion för unga och utrikesfödda.

För att öka jämställdhet och inkludering krävs insatser som stärker kvinnors företagande, breddar rekryteringen till utbildningar och ledande positioner samt tar tillvara den kompetens och innovationskraft som följer med ökad mångfald.

6. Låg andel ekologisk och regenerativ produktion

Andelen ekologiskt brukad jordbruksmark i Kalmar län är låg och utgör ca 10 procent av jordbruksmarken vilket är lägre än riksgenomsnittet (18 procent 2023) och under EU:s mål om 25 procent ekologisk odling till 2030.

Regenerativt jordbruk är ett växande fält inom hållbar livsmedelsproduktion, med potential att binda kol, återuppbygga jordar och skapa nya affärsmodeller. Andelen regenerativ produktion i länet är okänd men troligtvis låg då det saknas nätverk eller forum för regenerativ produktion.

Både ekologisk och regenerativ produktion bidrar till ökad markhälsa, biologisk mångfald och minskat beroende av insatsvaror. Viktiga faktorer som skapar starkt robusthet och ökad hållbarhet. Den låga andelen av denna typ av produktion gör länet mer sårbart vid störningar i globala leveranskedjor. Att det saknas strategiska samarbeten för aktörer inom både ekologisk och regenerativ produktion är en svaghet för de aktörer som är aktiva inom fältet. Att Kalmar län inte ligger i framkant inom området innebär att vi riskerar att gå miste om framtida innovationsmöjligheter, EU-stöd, investeringar eller möjlighet till marknadsprofilering inom hållbar livsmedelsproduktion.

7. Bristande livsmedelsberedskap

Ökad beredskap inom livsmedel är ett område som behöver kartläggas och struktureras. Olika initiativ pågår både på nationell och regional nivå som det finns goda möjligheter att ta del av. Samverkan mellan olika parter är avgörande för stärkt livsmedelsberedskap. Från nationellt håll lyfts behov av lagerhållning och andra insatser. Regionalt är avsaknaden av lagerhållning av det som produceras i länet en brist.

Livsmedelsystemet och den storskaliga produktion som Kalmar län är en viktig aktör inom, är sårbart med beroenden i olika former. Tillgång till insatsvaror i primärledet

men också i andra delar av systemet såsom energi, vatten, förpackningar och arbetskraft är exempel på beroenden som behöver kartläggas och analyseras.

Ölandsbron utgör en särskild risk i detta sammanhang i och med dagliga flöden av livsmedel både till och från Öland

8. Utmaningar inom småskalig produktion

För småskalig produktion och förädling finns utmaningar. Brist på till exempel kvarnar, mejerier, småskaliga slakterier gör att vidareförädling sker på andra platser.

Avsaknaden av anläggningar och maskiner är ett hinder för tillkomsten av nya företag och produkter.

För de enskilda företagen finns olika utmaningar med att nå ut med sina produkter och dess mervärden i olika kanaler och marknader men också att ha tillräckligt med kunskap och tid för försäljning och marknadsföring. Tillgängligheten av lokala produkter i handeln och på restaurang är fortfarande relativt låg även om den ökat de senaste åren. Ytterligare en utmaning för de små företagen är den administrativa bördan kring regler och villkor.

MÖJLIGHETER

1. Utveckla kvalitetsprodukter och värden

Det finns en stor möjlighet i att vidareförädla länets råvaror lokalt på “hemmaplan” och att utveckla nya produkter och tjänster med mervärden. Detta gäller i livsmedelssystemets alla delar. Vi ska stå på en bas av svenska mervärden så som ett starkt djurskydd, låg antibiotikaanvändning, rika odlingslandskap och noggranna och relevanta kontroller, samtidigt som vi utvecklar nischer och spjutspetsprodukter så som unika måltidsupplevelser med stark geografisk anknytning, restauranger med gastronomisk höjd, nya matinnovationer och food tech eller produkter med potential för export.

Detta ger möjlighet för ökad lönsamhet i regionen genom att efterfrågan på mat från Kalmar län ökar. Genom att vidareförädla råvaror, förnya tjänster och addera våra mervärden, ökar lönsamheten för befintliga och nya produkter.

2. Synliggör regionens livsmedelsnäring

Den regionala livsmedelsnäringen syns inte i förhållande till sin storlek, varken inom eller utanför länet. Att öka kännedomen om näringen är ett arbete som pågår, men som bör intensifieras. Genom ökad kännedom om näringen kan synergier och fördelar skapas. Till exempel skulle en utökad samverkan med länets två andra stora näringar, industriell tillverkning och besöksnäring, kunna bidra med ömsesidiga fördelar. Med ökad kännedom utanför länet finns samverkansmöjligheter både inom näringslivet, med akademi och i olika utvecklingssammanhang.

3. Nytänkande och trender

Mycket har förändrats sedan den första regionala livsmedelsstrategin för Kalmar län antogs. Att vara adaptiv för omvärldsförändringar och ta tillvara på möjligheterna för hela länets livsmedelsproduktion är ett måste. Förändrat klimat, brist på insatsvaror, brist på arbetskraft och kompetens är exempel på omvärldsförändringar som kräver nya lösningar för ökad robusthet i livsmedelssystemet. Även omvärldsförändringar i form av trender behöver bevakas.

Forskning och innovationer sker i hög grad utanför länet och därför är det viktigt att stödsystem och rådgivande organisationer förmedlar nya insikter och lösningar. Livsmedelsutveckling Sydost arbetar bland annat med att sprida forskningsresultat och omvärldsinformation till näringen. Våren 2024 tog Kalmar län, Jönköpings län,

Kronobergs län och Gotland beslut om att ingå Partnerskap för Innovation inom fem gemensamma styrkeområden där livsmedel är ett.

Nationella satsningarna på forskning kring hållbara livsmedelssystem har ökat sedan den nationella strategin antogs. Sweden Food Arena, Mistra Food Futures, SLU Future Food är exempel på samordningsorgan och forskningsplattformar som har initierats. Mot bakgrund av Kalmar läns betydelse för den nationella livsmedelsförsörjningen är det särskilt viktigt att ta tillvara på forskningsresultat och innovationer som stödjer arbetet med att utveckla livsmedelssystemet.

4. Mer svensk mat

Kalmar län är en stor livsmedelsproducent och förser övriga Sverige med mat och dryck. Då efterfrågan på svenska produkter ökar finns en tillväxtpotential för Kalmar läns livsmedelsföretag, både vad gäller animalier och vegetabilier så som naturbeteskött eller baljväxter. Detta gäller både för befintliga produkter men också genom diversifiering av nya grödor, innovationer eller produkter med potential.

Här kan Kalmar län ta större marknadsandelar från det som i dagsläget importeras eller genom vidareförädling. Genom den nationella satsningen på export av svenska livsmedel i nationell livsmedelsstrategi 2.0 kan Kalmar läns livsmedelsprodukter bidra med starka svenska mervärden utomlands.

Ytterligare en tillväxtpotential kan vara det ökade intresset för odling och självförsörjning som också kan leda till nyföretagande och ökad produktion.

5. Samverkan inom systemet - både inom och utanför länet

Det finns en god regional samverkan i många av branschens delsystem genom olika branschföreningar, organisationer och genom företagsamverkan. Samverkan mellan delsystemen har ökat och det finns även möjligheter till nya samverkansområden på regional, nationell och internationell nivå.

Livsmedelssektorn har ett stort antal små företag. Därför krävs det satsningar på en högre systemnivå än det enskilda företaget - exempelvis på klusternivå och i samverkan mellan näring, forskning, finansiärer och olika samhällsaktörer. Samverkan behövs i form av erfarenhetsutbyte, utbildning, forskning och innovation men även avseende nya affärsmodeller. För aktörer med målsättning att utveckla och sälja produkter i en nisch eller med ett väsentligt högre förädlingsvärde kan behov av samverkan inom distribution och marknadsföring, pooler för information och kunskapsutbyte, stöd för projektgrupper med mera vara avgörande.

För ett mer robust och resilient livsmedelssystem där tillvaratagande av resurser och cirkulära lösningar kan vara del av lösningen är samverkan centralt. Samverkan behöver också sträcka sig utanför länets gränser. Inom området Blå mat finns ett tydligt behov av samverkan i Östersjöområdet mellan Blekinge län, Kalmar län och Gotland framförallt.

Samverkan kan även vara en nyckel i frågor där motsättningar finns. Samverkan möjliggör förståelse för olika perspektiv och hur de totalt sett stärker näringen.

6. Växande besöksnäring och matintresse

Allt fler vill uppleva lokal och svensk mat och dryck när de reser. Det finns ett ökat intresse för matens ursprung, liksom för hantverket, historierna och människorna bakom. Mat och dryck ökar också som reseanledning, vilket gäller såväl inhemska som utländska besökare.

Internationellt stärker Sverige sin position som matland och den nationella livsmedelsstrategin prioriterar *Svensk kvalitet och gastronomi* som ett av tre fokusområden med visionen att göra Sverige till ett gastronomiskt land i världsklass.

Kalmar län är en stark besöksregion där en diversifierad och omfattande matproduktion ger goda möjligheter att utveckla fler autentiska matupplevelser. Här finns potential att skapa upplevelser året runt, vilket också ligger i linje med besöksnäringens strategins mål. En hållbar besöksnäring med tydliga kopplingar till livsmedel ger möjlighet för företag i regionen att visa upp sitt utbud för en bred och köpstark målgrupp, vilket skapar förutsättningar för ökade intäkter och nya investeringar.

7. Klimatet förändrar maten

Ökande medeltemperaturer i Sverige kan bidra till längre odlingsperioder. Det skapar förutsättningar för större skördar av grödor som vall, majs och höstsådda spannmål, samt möjligheter att odla nya och nygamla grödor i olika delar av länet.

I södra Sverige har spannmålsskörden stadigt ökat sedan 1960-talet. Möjligheten att odla mer värmekrävande grödor som majs och höstvetete har ökat även i norra delarna i länet. Möjlighet finns att börja odla frukter eller andra specialgrödor som tidigare inte varit möjliga.

Klimatet har blivit mildare och sommarsäsongen längre vilket möjliggör diversifierad odling av frukt, bär och värmekrävande grönsaker/rotfrukter samt skapar möjligheter som att producera vin. Denna typ av odling har stor potential och det finns ett ökat

intresse bland annat för dryckestillverkning såsom must/cider men även för våra mer traditionella frukter och bär såsom äpplen, jordgubbar, hallon, blåbär. Sammantaget innebär det möjligheter till nya typer av verksamheter.

8. Nya försäljningskanaler och konsumtionsmönster

Utvecklingen av nya försäljningskanaler har på kort tid förändrat livsmedelsmarknaden. Digitala butiker, e-handel och appar skapar nya möjligheter även för mindre producenter. Rekoringar, andelsjordbruk och obemannade butiker på landsbygden kan både öka lönsamhet och stärka relationen mellan producent och konsument. Även evenemang med fokus på lokal mat blir allt viktigare försäljningsytor.

Samtidigt har offentlig sektor utvecklat sina möjligheter att upphandla lokal mat, bland annat med hjälp av nya digitala system. Dessa innovationer skapar möjligheter till nya intäkter, ökad tillgänglighet och bidrar till hållbarhet.

Konsumtionsmönstret av mat i Sverige förändras över tid. Utbudet är betydligt större idag och det totala kaloriintaget ökar. Vi äter mer förädlade livsmedel men också mer grönsaker. Konsumtionen av kyckling har ökat tiofaldigt. Även pasta och ris ökar medan konsumtionen av potatis minskar. Konsumtionen av mjölk har minskat betydligt men andelen förädlade mejeriprodukter såsom ost och syrade produkter ökar.

Utvecklingen förväntas fortsätta i snabb takt, med fler nya idéer för hur livsmedel kan säljas, distribueras och paketeras, vilket kan bidra till ökad konkurrenskraft och lokal försörjningsförmåga.

9. Artificiell intelligens

AI kommer möjliggöra lösningar för hela livsmedelssystemet och utgöra katalysator för både innovation och resiliens inom systemet. Det kan vara lösningar för effektivare produktion, smartare logistik, ökad livsmedelssäkerhet, nya produkter och hållbarare system. Men också lösningar för bättre kundupplevelser genom personliga rekommendationer baserat på köpbeteende och personliga preferenser. I den snabba utvecklingstakt som förväntas inom området kommer också utmaningar på såväl samhälls- som företagsnivå där tillgång på data/kvalitet på data, kompetens, regelverk, transparens, säkerhet och energifrågor behöver hanteras.

10. Ökad robusthet

Det befintliga livsmedelssystemet är sårbart och behov av att utveckla ett mer robust system har tydliggjorts bland annat utifrån det förändrade omvärldsläget. För att

minska sårbarheten behöver beroendet till omvärlden minska och arbetet för ökad resiliens i livsmedelssystemet öka. En förbättrad livsmedelsberedskap kan uppnås genom hållbara och resilienta livsmedelssystem.

Ett robust livsmedelssystem inkluderar bland annat utveckling av fler regionala och nationella värdekedjor - både avseende förädling av råvara men även avseende tillvaratagande av restflöden som kan förädlas och utgöra en viktig beståndsdel i form av gödning eller foder i ett framtida livsmedelssystem. Ett robust livsmedelssystem inkluderar även säkerställande resurser i form av energi och material. För ökad robusthet är även viltförvaltningsfrågan en viktig aspekt för att minska skador och smittor i livsmedelsproduktionen.

Exempel på utvecklingsområden för ökad robusthet i livsmedelssystemet: en ökad andel ekologisk och regenerativ produktion minskar beroendet av importerade insatsvaror och stärker jordens långsiktiga produktionsförmåga. Ökad produktion av betande djur där betesmarker i länets inlandskommuner nyttjas ger möjlighet till ökad produktion av kött, mjölk men även skinn och andra produkter. Diversifiering av grödor och utökad grönsaks-, frukt- och bärproduktion bidrar till ökad självförsörjningsgrad. Fler småskaliga förädlingsföretag och lagringsmöjligheter stärker den lokala värdekedjan och skapar ökad robusthet.

11. Vidareutveckla området blå mat

Regionalt som nationellt, finns ett utvecklingsbehov vad gäller såväl produktion som konsumtion av sjömat. Konsumtionen når inte Livsmedelsverkets rekommendation om 2–3 portioner per vecka och har dessutom en nedåtgående trend. Konsumtionen består dessutom av få arter där import står för omkring 75% av den sjömat vi äter i Sverige.

Utvecklingspotentialen för svensk sjömatsektor är stor, inte minst mot bakgrund av den nationella livsmedelsstrategin som bland annat syftar till ökad inhemska produktion och försörjningskapacitet. Produktionspotentialen finns inom både land- och havsbaserad produktion och kan utgöras av en bredd av sjömat.

Av sillen blir mindre än 10 procent mat på svenska bord och av skarpsillen blir inget av fångsten mat. Om det skulle bli mat av all fisk som yrkesfiskarna fångar och landar i Sverige så ökar beredskapsnivån enligt Marint Centrum i Simrishamn till 188 miljoner portioner (18,5 portioner per invånare). Det finns ett antal utmaningar, utöver det ekologiskt oroväckande beståndsläget, bland annat av ett lågt antal yrkesfiskare samt avsaknad av infrastruktur i form av landningshamnar och beredning.

Centrumbildning för Blå mat har sedan år 2020 samlat en nationella forsknings- och innovationsaktörer, regioner, kommuner, organisationer och företag i syfte att göra Sverige till en ledande producent av hållbar sjömat.

12. Utveckling Smålands inland

För att stärka livsmedelsförsörjningen och skapa en livskraftig landsbygd i Smålands skogsbygder behöver dess unika resurser tas tillvara. Igenväxande naturbetesmarker bör istället nyttjas till bete, som både bevarar den biologiska mångfalden och bidrar med kött, mjölk och andra produkter av hög kvalitet.

Samtidigt finns en stor potential i att utveckla odlingen av grönsaker, frukt, bär och nya grödor som är anpassade till skogsbygdens förutsättningar. På så sätt kan beroendet av importerade livsmedel minska och den lokala försörjningen stärkas. Förutsättningar och affärsmodeller för att bedriva lönsamma livsmedelsföretag i skogsbygd behöver skapas.

För att långsiktigt utveckla jordbruket i inlandet behöver också kunskap och kompetens stärkas. Genom satsningar på hållbara/regenerativa brukningsmetoder kan marken brukas på ett sätt som både ger goda skördar och tar hänsyn till jordens naturliga förutsättningar. På så sätt ökar både produktionsförmågan och resiliensen inför framtida utmaningar.

En viktig del i utvecklingen är också att bygga upp fler småskaliga förädlings- och lagringsmöjligheter i form av mejerier, kvarnar, förädlingskök och kyl- och lagringsanläggningar. Detta gör det möjligt att förädla råvarorna nära produktionen, höja lönsamheten för lantbrukarna och skapa en mer robust livsmedelskedja.

Livsmedelsproduktionen i inlandet kan också kopplas tydligare till turism och lokala marknader. Gårdsbutiker, mathantverk och upplevelser på landsbygden stärker attraktionskraften för bygden och ger lantbrukarna fler vägar att nå konsumenterna.

HOT

1. Många äldre lantbrukare

I likhet med utvecklingen i övriga Sverige ökar genomsnittsåldern för lantbrukare i Kalmar län. 60% är över 54 år och andelen jordbruksföretagare äldre än 65 år har ökat markant de senaste decennierna och uppgår nu till nästan 40 procent, vilket är i nivå med riket. Mellan 2010 och 2023 ökade andelen företagare i den yngsta åldersgruppen (under 35 år) men 2024 bröts den positiva trenden.

Det saknas i hög grad tydliga efterträdare till den åldrande lantbrukarkåren. Det finns behov av att förstå och åtgärda hindren för generationsväxling.

2. Utmaningar inom kompetensförsörjningen

Livsmedelsnäringen är en central del av arbetsmarknaden i Kalmar län, där omkring 10 procent av de sysselsatta arbetar inom branschen – den tredje högsta andelen i landet. Samtidigt har sysselsättningen minskat med 12 procent sedan 2010.

Branschen står inför flera utmaningar kopplade till kompetensförsörjning. Låga löner och en traditionell bild av näringen gör det svårt att attrahera nya medarbetare, särskilt yngre. Den höga medelåldern och den låga återväxten inom primärproduktionen försvårar generationsväxlingen. Utbildningsnivån är lägre än på arbetsmarknaden i stort i alla sex delsektorer, vilket är i linje med riket. Personalbrist märks inom såväl lantbruket som i yrken som veterinär, livsmedelstekniker, slaktare, mejerist och kock.

Många delar av näringen är beroende av utländsk arbetskraft, vilket gör den sårbar för förändringar i regelverk, geopolitik eller pandemier. Samtidigt driver digitalisering och teknikutveckling ett växande behov av kompetens inom automation, AI, robotik och hållbarhetscertifieringar. Utbildningsutbudet matchar inte alltid branschens behov, vilket leder till att många företag tvingas internt utbilda ny personal.

Förvärvsgraden för livsmedelsrelaterade utbildningsinriktningar är hög förutom gymnasiala utbildningar inom försäljning och service och industriteknisk utbildning. Matchad förvärvsgrad är dock relativt låg vilket innebär att utbildade inom valda inriktningar har fått jobb, men inte inom yrken som är direkt kopplade till deras utbildning.

För att stärka livsmedelsnäringens långsiktiga hållbarhet krävs insatser som höjer yrkenas status, underlättar kompetensförsörjningen och skapar fler vägar för unga och utrikesfödda att etablera sig i sektorn.

3. Färre lantbruk

Antalet jordbruksföretag minskar i Kalmar län, precis som i riket i övrigt. Endast de största företagen (>100 ha) ligger relativt stabilt. Det storskaliga lantbruket dominerar i länet då 19 procent (508 st) av företagen brukar över 70 procent av den totala jordbruksmarken.

4. Bristande entreprenörskap

Tidigare analyser har visat att utöver den formella kompetensen att bedriva lantbruk så finns brister kring företagande och entreprenörskap i vissa delar av primärproduktionen. På grund av utmaningar såsom bristande lönsamhet, behov av ökad produktion, internationell konkurrens, hållbarhetskrav och digitalisering ökar kraven på affärsmannaskap, kvalitetssäkring med mera.

5. Global konkurrens och förändringar i EU:s jordbrukspolitik

Produktion av råvaror och livsmedelsprodukter i länet möter konkurrens på en global marknad, vilket utöver exportmöjligheter leder till prispress och en ökad risk för länets företag. Generellt gäller att det blir svårare att lyckas över tid och att företags genomsnittliga livslängd sjunker då kraven på produktivitet ökar. Företagen behöver arbeta proaktivt för att inte tappa marknadsandelar mot företag med högre utvecklingstempo och mot innovationer som kan förändra marknaden. Behovet ökar av att arbeta med effektivisering, produktutveckling och alternativa intäkter genom att utveckla nya områden eller ökad tjänstefiering för ökat värdeskapande.

Ytterligare ett hot är eventuella förändringar inom EU:s jordbrukspolitik i den kommande programperioden Cap 2028, vilket kan påverka möjligheterna till stöd som många primärproducenter är beroende av.

6. Produktion av nötkött och lammkött möter inte ändrade konsumtionsmönster

Sveriges konsumenter väljer i allt högre grad svenskt nötkött även om den totala nötköttskonsumtionen minskar. Trots det utgör andelen svenskt kött cirka hälften av den svenska nötköttskonsumtionen och knappt en tredjedel av konsumtionen av lamm. Konsumtionen av nötkött styrs i hög grad av konjunkturen. I nuläget är det brist på kor

och tackor som kan producera avkommor för att säkerställa framtida köttproduktion. En brist som förväntas pågå över tid.

7. Klimatpåverkan

De naturgivna förutsättningarna är satta under press inom flera områden. Klimatförändringarna har lett till fler och mer intensiva extremväderhändelser. Torka under vår- och sommarsäsongen, följt av skyfall, har lett till försämrade skördar och kvalitetsproblem för bland annat spannmål, potatis och bönor. Klimatförändringarna gynnar även spridning av växtsjukdomar, parasiter och invasiva skadegörare, vilket ökar riskerna för grödorna och kan på sikt kräva fler och andra växtskyddsmedel.

Det intensiva jordbruket har försämrat jordens struktur och förmåga att hålla vatten, vilket ökar skördeförluster vid både torka och extrem nederbörd. Metoder som minskad jordbearbetning, varierad växtföljd och användning av organiska gödselmedel kan stärka jordens resiliens. Övervintrande mellangrödor, dränering av fält och tillvaratagande av ytvatten samt att inte höstplöja kan vara några tillvägagångssätt för att hantera stora nederbördsmängder.

8. Miljörisker

Miljörisker utgör en växande utmaning för livsmedelsproduktionen i Kalmar län och påverkar både jordbrukets hållbarhet och konsumenternas trygghet. Övergödning är ett stort problem, då näringsläckage från jordbruksmark förorenar vattendrag och förs vidare till Östersjön, vilket försämrar den marina miljön och fiskbestånden.

Mätningar visar även spår av bekämpningsmedel som glyfosat och bentazon i vattendragen. Även om halterna är låga och under gällande gränsvärden är det oroande eftersom ämnena är giftiga för vattenlevande organismer och kan ge långsiktiga effekter på ekosystemen.

Dessutom sprids PFAS från bland annat brandövningsplatser och deponier, vilket riskerar att förorena vatten, jordbruksmark och livsmedel. Eftersom PFAS är svårnedbrytbara utgör de ett hot mot både miljö och folkhälsa.

Sammantaget hotar dessa risker både ekosystemen och livsmedelssäkerheten. För att säkerställa en hållbar produktion krävs minskat näringsläckage, begränsad kemikalieanvändning och effektiv förebyggande av föroreningar.

9. Minskad biologisk mångfald

Biologisk mångfald är avgörande för fungerande ekosystem och en hållbar livsmedelsproduktion. Minskad biologisk mångfald leder till färre pollinatörer, sämre skördar, försämrad jordkvalitet, förlust av naturliga skadedjursbekämpare och minskad motståndskraft.

Kalmar län har den fjärde största jordbruksarealen i Sverige med 17 procent jordbruksmark, jämfört med 7 procent i riket. Åkermarken minskar dock i takt med riksgenomsnittet men betesmarkens areal ökar mer än i övriga landet, särskilt i Mörbylånga, Hultsfred, Högsby, Västervik och Oskarshamn. Öland står för 81 procent av Sveriges alvarsbete, vilket gör regionen unik.

I Kalmar län är betet extra viktigt då 38 procent av jordbruksmarken är betesmark, vilket är betydligt mer än det nationella genomsnittet (14%). Om andelen betande djur inte ökar riskerar naturliga betesmarker att växa igen vilket utgör ett hot mot den biologiska mångfalden.

Andelen myrmark är liten både sett till faktisk yta och i jämförelse med riket. Positivt är att andelen öppen myrmark i länet ökat med drygt 40% under perioden 2010-2020.

10. Sårbarhet genom ökad digitalisering

I den snabba utvecklingstakt som förväntas inom digitalisering/AI kommer utmaningar på såväl samhälls- som företagsnivå att öka. Tillgång på data/kvalitet på data, kompetens, regelverk, transparens, säkerhet och energitillgång är exempel på frågor som behöver hanteras. Digitaliseringen medför också kompetensrelaterade utmaningar. Ett konkret hot är att jämfört med industrin finns det färre leverantörer av komponenter till lantbruket vilket leder till en högre prisbild.